

Filozofia epoki

Starter:

- fotografia współczesna: Kamień Nietzschego w Surlej, w Szwajcarii; wpływ filozofii Arthura Schopenhauera, Friedricha Nietzsche, Henri Bergsona na literaturę i sztukę przełomu XIX i XX wieku; polecenia odwołujące się do wiedzy ucznia;

Rozdział: Arthur Schopenhauer

- fotografia: Portret Arthura Schopenhauera, Jacob Seib; życie i poglądy filozofa; Arthur Schopenhauer "Świat jako wola i wyobrażenie" (fragment);

Rozdział: Friedrich Nietzsche

- fotografia: Portret Friedricha Nietzschego, Gustav-Adolf Schultze; życie i poglądy filozofa; Friedrich Nietzsche "Tako rzecze Zaratustra" (fragment);

Rozdział: Henri Bergson

- fotografia: Portret Henriego Bergsona, Aaron Gerschel; życie i poglądy filozofa;

Rozdział: Zadaniowo

- cztery ćwiczenia interaktywne, ćwiczenie otwarte (notatka, sformułowanie argumentów).

Bibliografia:

- Źródło: Friedrich Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra*, tłum. Wacław Berent, Poznań 1995, s. 5–39.
- Źródło: *Świat jako wola i wyobrażenie*, [w:] Arthur Schopenhauer, *Świat jako wola i wyobrażenie*, t. 1, tłum. Jan Garewicz, Warszawa 1994, s. 475–476.

Filozofia epoki

Kamień Nietzschego w Surlej, w Szwajcarii

Źródło: Armin Kübelbeck, licencja: CC BY-SA 3.0.

Filozofia przełomu XIX i XX wieku, analogicznie do wcześniejszych epok, miała bardzo duży wpływ na literaturę i sztukę. Artyści w charakterystyczny dla siebie sposób odzwierciedlali w swojej twórczości panujący nastrój, ludzkie niepokoje i dążenia, zainspirowani dziełami wielkich myślicieli – [Arthura Schopenhauera](#), [Friedricha Nietzschego](#) oraz [Henriego Bergsona](#).

Już wiesz

Przypomnij sobie nurty filozoficzne charakterystyczne dla XIX wieku.

Ćwiczenie 1

Omów najważniejsze zagadnienia filozofii pozytywistycznej.

Ćwiczenie 2

Określ, jakie nastroje towarzyszyły ludziom przełomu XIX i XX wieku. Jakie czynniki mogły je wywoływać?

Ćwiczenie 3

Wyjaśnij, jakie kwestie szczególnie zajmowały filozofów tego okresu.

Arthur Schopenhauer

Arthur Schopenhauer

1788 – 1860

Filozof niemiecki urodzony w Gdańsku (jego dom rodzinny mieści się przy ul. św. Ducha 47). Mimo że jego główne dzieło pt. *Świat jako wola i wyobrażenie* opublikowane zostało po raz pierwszy w 1819 roku, dopiero u schyłku XIX wieku zyskało rozgłos i status lektury obowiązkowej ówczesnych artystów i intelektualistów. Pesymistyczne i **nihilistyczne** poglądy Schopenhauera, według którego życie ludzkie to pasmo cierpień i rozczarowań, idealnie wpisywały się w nastroje epoki. Filozof twierdził, że naszą egzystencją kieruje ślepy popęd, który nigdy nie może zostać zaspokojony. Szczęście, do którego dąży każdy z nas, jest nieosiągalne, a życie, pełne celów i pragnień, i tak kończy się nieuchronną śmiercią. Absurd pełnego udręki

Portret Arthura Schopenhauera

Źródło: Jacob Seib, 1852, dagerotyp, domena publiczna.

istnienia ukoić mogła, zdaniem myśliciela, religia, sztuka, a przede wszystkim wyzbycie się wszelkich pożądań i potrzeb. Schopenhauer nawiązywał w ten sposób do pojęcia **nirwana** wywodzącego się z filozofii Wschodu, które oznacza stan absolutnego spokoju, wywołany całkowitą negacją woli życia. Twórcy przełomu XIX i XX wieku bardzo często nawiązywali w swoich dziełach do idei nirwany, mylnie utożsamiając ją z ukojeniem egzystencjalnego bólu poprzez samobójstwo i śmierć.

Arthur Schopenhauer

Świat jako wola i wyobrażenie

Życie ogromnej większości ludzi jest też tylko nieustanną walką o nagą egzystencję pomimo pewności ostatecznej przegranej. Tym jednak, co pozwala im wytrwać w tej tak mozolnej walce, jest nie tyle umiłowanie życia, ile strach przed śmiercią, ona zaś stoi nieuchronnie na zapleczu i w każdej chwili może podejść bliżej. Samo życie jest morzem pełnym raf i wirów, których człowiek unika starannie i troskliwie, chociaż wie, że nawet jeśli wysilając cały swój kunszt zdoła się przemknąć, to właśnie przez to każdy krok przybliża go do całkowitej, nieuniknionej i nieuleczalnej katastrofy, co więcej, że prosto do niej zmierza – do śmierci; jest ona celem ostatecznym mozolnej podróży i jest dla niego gorsza od wszystkich raf, których uniknął.

Źródło: *Świat jako wola i wyobrażenie*, [w:] Arthur Schopenhauer, *Świat jako wola i wyobrażenie*, t. 1, tłum. Jan Garewicz, Warszawa 1994, s. 475–476.

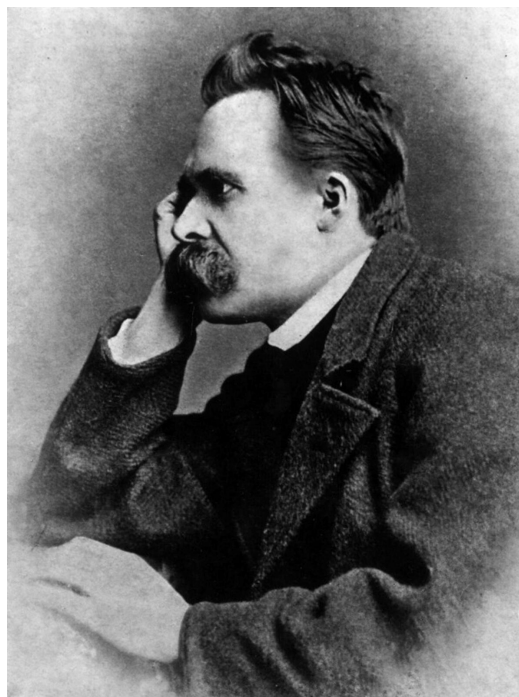
Friedrich Nietzsche

Friedrich Nietzsche

1844 – 1900

Był nie tylko słynnym filozofem, lecz także filologiem klasycznym, prozaikiem i poetą. Nie pozostało to bez wpływu na sposób przedstawiania jego przemyśleń, które często przybierały formę aforyzmów. Poglądy wyrażone w dwóch głównych dziełach niemieckiego myśliciela – *Tako rzecze Zaratustra* (wyd. niem. 1883–1884, pol. 1901) oraz *Poza dobrem i złem* (wyd. niem. 1886, pol. 1905) – stały się ogromną inspiracją dla elity artystycznej przełomu wieków. Nietzsche krytykował panujące zasady moralne: twierdził, że moralność jest kwestią subiektywną,

indywidualną dla każdego człowieka i przez niego tworzoną. Szczególnie uprzywilejowaną grupą w społeczeństwie była, według niego, 'rasa panów', nadludzi – jednostek wyjątkowo silnych i wybitnych. Mieli oni pełnić funkcję przywódczą dla tłumu 'niewolników': słabych, wrażliwych, niezdolnych do wyższych celów. Nietzscheański postulat nowej moralności przemawiał zwłaszcza do artystów, którzy mocno utożsamiali się z koncepcją nadczłowieka.

Portret Friedricha Nietzschego

Źródło: Gustav-Adolf Schultze, 1882, domena publiczna.

((Friedrich Nietzsche

Tako rzecze Zaratustra

Gdy Zaratustra zaszedł do najbliższego miasta, co u skraju lasów leżało, znalazł tam wiele ludu zgromadzonego na rynku, gdyż było obwieszczone, iż linoskok da widowisko. I Zaratustra tako rzekł do ludu:

— *Ja was uczę nadczłowieka. Człowiek jest czymś, co pokonanym być powinno. Cóżście uczynili, aby jego pokonać? Wszystkie istoty stworzyły coś ponad siebie; chcecież być odpływem tej wielkiej fali i raczej do zwierzęcia powrócić, niżli człowieka pokonać?*

Czymże jest małpa dla człowieka? Pośmiewiskiem i **sromem** bolesnym. I tymże powinien być człowiek dla nadczłowieka: pośmiewiskiem i wstydem bolesnym.

Przebyliście drogę od robaka do człowieka i wiele jest w was jeszcze z robaka. Byliście niegdyś małpami i dziś jest jeszcze człowiek bardziej małpą, niżli jakakolwiek małpa.

Kto zaś jest pośród was najmądrszym, ten jest dwurodkiem i mieszańcem rośliny i upiora. Mówież ja wam, byście się upiorami lub roślinami stali?

Patrzcie, ja wam wskazuję nadczłowieka. Nadczłowiek jest treścią ziemi. Wasza wola niech rzeknie: bodajby się nadczłowiek treścią ziemi stał.

(...) Baczcie i czuwajcie, samotnicy! Z tajemnym skrzydeł łopotem przyszłości ciągną wiewy; czujnym uszom dobra zwiastuje się nowina. Samotnicy dnia dzisiejszego, wy, odosobniający się, ludem wy kiedyś będziecie: z was, którzyście się sami wybrali, powstanie lud wybrany: — a z niego nadczłowiek. Zaprawdę, siedliskiem uzdrowienia stać się jeszcze winna ziemia! Oto unosi się już nad nią nowa woń zwiastującej się szczęśliwości, — i nowa wróży się nadzieja!

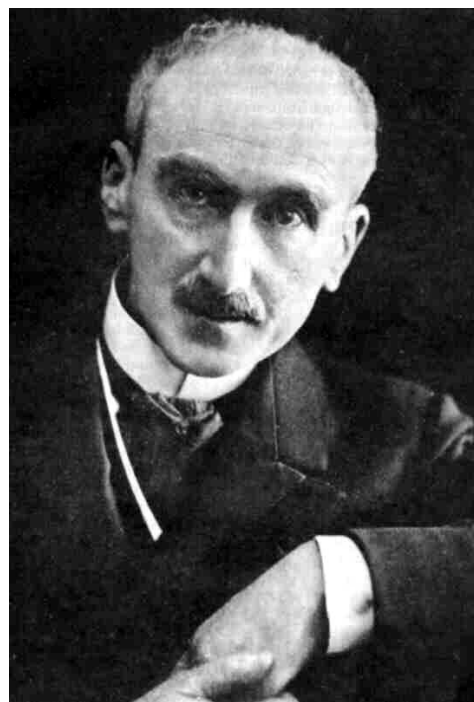
Źródło: Friedrich Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra*, tłum. Wacław Berent, Poznań 1995, s. 5–39.

Henri Bergson

Henri Bergson

1859 – 1941

Był francuskim pisarzem i filozofem, laureatem Nagrody Nobla w dziedzinie literatury (1927 r.). Był głównym twórcą intuicjonizmu – poglądu, według którego podstawą poznania świata jest intuicja, przeczucie. W swoim dziele pt. *Ewolucja twórcza* (1907 r.) opisał pojęcie *élan vital* – pędu życiowego, dzięki któremu możliwy jest dynamiczny rozwój świata. Jego zdaniem, świat i człowiek podlegają ciągłemu rozwojowi, wynikającemu ze starć materii i ducha, będącego źródłem energii twórczej. Dlatego też rzeczywistość, w której żyjemy, podlega nieustannemu procesowi tworzenia, 'stawania się'. Filozofia Bergsona wywarła szczególny wpływ na twórczość poetycką Bolesława Leśmiana.

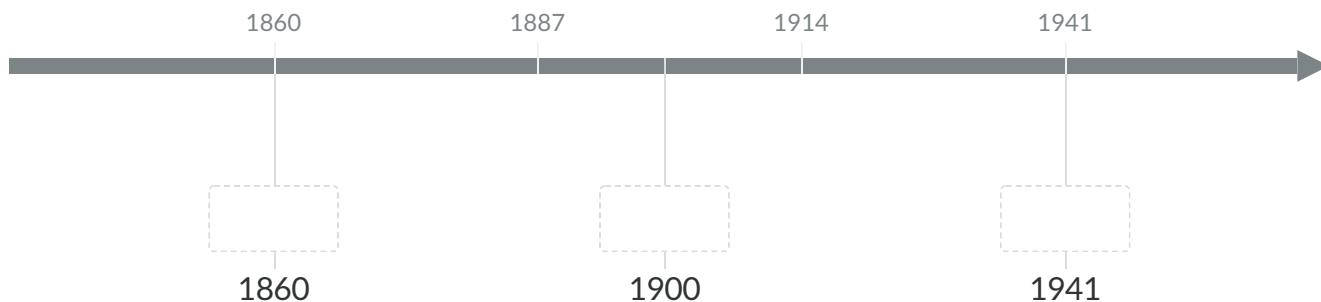
Portret Henriego Bergsona

Źródło: Aaron Gerschel, 1927, domena publiczna.

Zadaniowo

Ćwiczenie 4

Umieść na osi czasu nazwiska filozofów. Weź pod uwagę datę ich śmierci.

1 Friedrich Nietzsche

2 Henri Bergson

3 Arthur Schopenhauer

Zródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Przyporządkuj pojęcia i synonimy do odpowiednich grup.

NIRWANA

wyjątkowość

„rasa panów”

ulga

jednostka wybrana

poczucie wartości

pozbycie się zmartwień

jednostka silna

kres wszelkich trosk

wyciszenie

stan ostatecznego ukojenia

NADCZŁOWIEK

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Połącz teksty z ich autorami.

„Istnienie ludzkie bynajmniej nie ma charakteru daru, natomiast jest w każdym calu zaciągniętym długiem. Ściąganie go następuje w postaci ustanowionych przez to istnienie palących potrzeb, dręczących pragnień i bezmiernej nędzy. Na spłatę tego długu potrzeba z reguły całego życia, ale umorzone zostają przez to tylko odsetki. Spłata kapitału dokonuje się przez śmierć”.

Arthur Schopenhauer

„Czym jest małpa dla człowieka? Pośmiewiskiem i hańbą bolesną. I tym powinien być człowiek dla nadczłowieka: pośmiewiskiem i wstydem bolesnym”.

Friedrich Nietzsche

„Trwanie jest to ciągły postęp przeszłości, która wgryza się w przyszłość i nabrzmiewa, idąc naprzód”.

Henri Bergson

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 1

Zredaguj kilkuzdaniową notatkę na temat: czy bliższy jest ci Schopenhauerowski pesymizm, czy może Nietzscheańskie poczucie nadludzkiej potęgi?

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.